

AKREDİTİF, TURİZM VE TİCARETTEN DOĞDU

Ticaret, kâr amacı ile mal ve hizmetlerin ve para ile ifade edilebilen bütün değerlerin alınması ve satılmasıdır. Malların birbirleriyle değiştirilmesi takastır.

Ticarete üç taraf bulunur. Bunlar üreticiler, tüketiciler ve aracılardır. Ticaret, ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaşmasını sağlar. Ticaret, kâr amacıyla yapılır. Ticarete her zaman üretici ile tüketici karşı karşıya gelmez. Çoğu zaman üreticiler ve tüketiciler arasında araçlar görev alır. Araçlar, bu faaliyeti kâr amacı ile yaparlar. Kâr olmayınca ticaret de olmayacaktır. Ticaretin fonksiyonu, fazla üretilen ürünleri ihtiyacı olanlara ulaştırmaktır. Tüketicilerin, ürünleri çoğu zaman doğrudan doğruya üreticilerden satın almaları oldukça zordur. Ürünlerin, tüketicilere ulaştırılmasında dağıtım sisteminden yararlanılır.

Tarihte ilk ticaret prehistorik dönemlerde insanların birbirlerine mal ve hizmet alıp vermesi ile başlamıştır. Uzak mesafeli ticaretin yaklaşık 150.000 yıl önce başladığı tahmin edilmektedir. (Peter Watson, wikipedia.org)

Dini ve sosyal ritüeller dışında ilk toplanma alanları mal değiştirme (Barter) amaçlı pazarlardır. Bunlar kısa mesafelidir. İhtiyaç fazlası mal üretilmesi, uzak mesafeli insanlarla temas kurulması (keşif, savaş, turizm vb.) uzak mesafeli ticaretin yapılmasına imkân sağlamıştır. Uzak mesafeli ticaret kısa mesafeli ticareten farklı olarak aracı ve uzak yol araçlarının kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Uzak yollardaki tehlikeler ve mesafeler güvenlik ve lojistik ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İlk uzak ticaretin Milattan Önce 3.000 yıllarında Mezopotamya'da yerleşik Sümerlerin İndüs Vadisindeki Harrapa medeniyetine yaptığı kabul edilir. Aynı dönemlerde Mısır, Aşağı Mezopotamya ve Çin de benzer ticari faaliyetlerin yapıldığı tahmin edilmektedir. Yolculuklar yavaş ve tehlikeliydi. Bu nedenle yükte hafif pahada ağır mallar taşınıyordu. Su yoluyla malların taşınması daha kolay olduğundan dolayı ilk toplu yerleşimler genelde Fırat, Dicle, Nil ve Sarı Nehir gibi suyollarının yakınında ortaya çıkmıştır. Suyu dayanıklı taşıma araçları geliştikçe daha geniş sularda ticaret yapılmaya başlandı. Bu anlamda ilk ticaret doğu Akdeniz bölgesinde Mısırlılar ile Minos (Minoan crete) arasında ve Finikelilerle kuzey Afrika boyunca yapıldı.

Gemi ve mobilya için Sedir ağaçları, oymalı veya renklendirilmiş ahşap, fildişi, altın, cam, keten ve diğer kumaş ticareti yapılıyordu. (3.000 - 1.000 BC)

Arap ve iç Asya da devenin ehlileştirilmesiyle kervan ile taşıma ve ticaret yapılmaya başlandı. Batı Arap kıyıları, Hindistan, Mısır, Finike ve Mezopotamya bağlantılı olarak devam eden ticaretin malları o dönem önemli bir merkez olan Petra'da toplanıyordu. Petra, Edom kavmi ve daha sonra Nebatilerin eline geçtikten sonra çevresiyle (Yunan, Mezopotamya) ihtilaf yaşadığı için yeni ticaret yolları ortaya çıktı. Mezopotamya ve doğu Akdeniz bölgesinde Antakya ve Seleucia kentlerinin kurulması ile ticaret yolları buralara kaydı. Doura ve Palmira gibi kervan yolları üzerinde şehirler kuruldu. (300 BC). Çin de Himalayaların kuzeyinde vahaları birleştiren bir hat oluşturuldu, hat üzerinde belli merkezlerden alınan mallar değiştirilerek ticaret yapılıyordu. (200 BC). İlk defa Millatan Önce 106

yılında Çin'den ayrılan bir kervan yolda mal değişikliği yapmadan İran'dan geçer ve "İpek Yolu" açılmış olur. Suriye ve Filistin bölgesinin Roma hakimiyetine girmesiyle taşımanın batıya deniz yoluyla yapılmasının önü açılmış olur ve Roma'da bir İpek Merkezi kurulur. İpek altın ile takas edilir, Çin'de ciddi bir altın birikimi olur, bu durum öyle bir hal alır ki bunun üzerine Roma Kralı Tiberius İpek giyimine karşı bir ferman yayınlamak durumunda kalır. Sonuçta İpek Yolu ticaretin küreselleşmesine yol açar. M.Ö.1.Yüz yılda deniz taşıma araçlarında biraz daha gelişme, bazı bölgelerin el değiştirmesi, Hindistan'ın Çin ve diğer bölgelerle ticarete başlaması, Avrupa ile Uzak Doğu arasındaki ticaretin artarak devam etmesi görülür. Daha sonra ki dönemlerde Afrika krallıklarının zenginlik kaynağı olarak ticareti görmesi, kervan yollarını kontrol etmesiyle devam eder. Bu dönemde Afrika'dan geçen kervanların yolu alt ve üst sahra bölgeleridir. Kervanların yükü genelde kıymetli taşlar ve özellikle altındır. Afrika'da ticaretin tam kontrolünü Gana, Mali ve Nijer üçgeninde sağlayan krallık Gana'dır. Gana, Afrika'dan Avrupa ve diğer bölgelere yapılan Akdeniz bağlantılı ticaret yollarının kavşağında yer alıyordu. Afrika'da altından sonra ikinci ticaret kalemi kölelerdir. Öyle ki Çad bölgesinde yer alan bazı aşiretler komşularını köle olarak Arap kervanlarına satıyorlardı. Afrika'dan fildişi, devekuşu tüyü ve kola fındığı denilen ürünler giderken, Afrika'ya en önemli mal olarak tuz geliyordu. Tuz o dönemde altın kadar değerliydi, Afrika'daki kavgaların çoğu tuz madenlerini kontrol etmek için yapıyordu. Dünya'nın kuzey bölgesinde milattan sonra 9.yüzyılda Vikingler ticareti Rusya'nın içlerine girmek için kullanıyorlardı, yoksa esas faaliyetleri yağmacılık ile ilgiliydi. Kuzeyden Karadeniz'e akan nehirler mal ticaretini kolaylaştırıyordu. Vikingler sonraki yüzyılın başlarında daha aşağıya Kiev'e kadar indiler ve Bizans ile ticari anlaşmalar yaptılar. Kiev bir ticaret üçgeninin merkezi oldu. Her taraftan gelen altın, gümüş, kumaş, şarap, meyve, kürk, canlı hayvan, köle gibi malların ticareti yapıyordu. 13.yüz yılda Cengiz Hanın ortaya çıkmasıyla Çin'den Karadeniz'e kadar olan bir alanı kontrol etmesiyle ticaret için farklı fırsatlar ortaya çıktı. Daha sonra Çin'nin İpek yolunu kontrol edememesi ve İslam-Hristiyan çatışması buradaki ticareti bitirdi. Avrupa'da ticaretin Baltık ve Hollanda bölgeleri arasında daha iyi yürümesi için Lübeck isimli bir Alman kasabası kurulur. Sonraki yıllarda faydası görülür ve Hansa birliği oluşur. Avrupa'da bu sayede refah artar. Daha sonra bölünme ve yeni birlikler nedeniyle Hansa birliği zayıflar ve çöker. Keşif ve haçlı seferleriyle Avrupa'da zenginleşme ve sermaye birikimi olur. Bankacılık gelişir. Özellikle kuzey İtalya'da yerleşik bazı Hristiyan aileler daha önce sadece Yahudi ailelerin elinde olan finansal hizmetleri vermeye başladılar. 14.yüzyılla geldiğinde her şey kötüye gider, ekonomik çöküntü, ticaret hacminde düşüş, tarım ürünlerin de azalma ve sonuçta "kara ölüm" olarak bilenen veba felaketi Avrupa'yı karanlık döneme sokar. Bu dönemde Avrupa nüfusunun üçte birini kaybeder. Ancak çok değil bir yüzyıl sonra "Rönesans" ve "Keşifler" ile Avrupa ekonomik durumunu hızla düzeltir. Portekizlilerin keşif amaçlı Seyahatleri ilk defa Avrupalıları Sahra altı Afrika ile buluşturur. Bu durum zaten daha önce var olan köle ticaretine bir başka boyut kazandırır. Portekizliler yeni teklif ve yöntemler ile yeni köle ticareti istasyonları oluştururlar. Kölelerin bir kısmı Portekizlilerin kurdukları yeni yerleşimlerde kullanılırken bir kısmı İspanya, Portekiz ve çevre yerlere gönderilirler. O dönemde

Sevilla önemli Pazar olur. Portekizliler köle taşımacılığında tekel durumunda olur. Kendi sömürgesi olan Brezilya ve Amerika'ya da köle taşımacılığı yapılır. Daha sonra geçte olsa İngiltere de müdahil olur.

15.yüz yıl ticaretin kurumsallaştığı bir dönem olur. Bu dönemde Müslüman ve Hristiyan alemi arasında ticaret yapılır. Adet ve hacim olarak çok büyük ticaret yapılır.

15.yüz yılda Çin bölgesinde de ticarete büyük artış olur, Zheng He isimli bir Müslüman İran körfezi, Afrika ve Avustralya kıyılarına kadar ulaşır.

Ticaretin nehirlerde aşağı/yukarı ve denizde kıyılarda yapılması medeniyetin tarihi kadar eskidir. Denizde ticaret gemiler yapıldıkça gelişme göstermiştir, özellikle Finikeliler tarafından. Finikeliler nehir ve insan yapımı kanallarda ticaret Çin ve Mısır'da daha eski olmakla birlikte Avrupa da MS 15.yüz yıldan sonra görülür. Avrupa da "Kara Ölüm" felaketinden sonra ticaretin daha çok yapılması gerekiyordu ancak yolların yetersiz ve tehlikeli olması daha çok su yollarına yönlendiriyordu. Bu dönemde Lübeck bölgesinden Elbe'ye açılan yaklaşık 36 mil uzunluğunda bir kanal Baltık ve Karadenizi birleştiriyordu. Daha sonraları benzer kanalların sayısı artmaya başladı. 1642 de tamamlanan Sen nehrini Loire'ye bağlayan Briare kanalı, 1681'de tamamlanan Canal Du Midi bunlardan bazılarıdır.

16.yüzyılda Afrika ve Hindistan bölgesinde ciddi bir Portekiz etkisi görülür. Portekiz bu bölgelerin ticaretini tekeline alır, koloniler kurar. Aynı dönemde Amerika tarafında İspanyol etkisi vardır, yeni keşifler, yeni köleler ve yeni malları Avrupaya taşırlar. Hollanda da bu işlerin içerisinde olur. 1580 yılında İspanyanın Portekizi aniden işgal etmesiyle ticaretin bu durumda değişiklik olur. Doğuda Portekizin etkisi azalır, Atlantik ticareti büyük ölçüde İspanyolar tarafından kontrol edilir. İspanya, Orta ve Güney Amerika'dan elde ettiği maden ve hazineler ile zenginleşir. 1545 yılında Bolivya'daki Potosi gümüş madenlerinde 5 bin kişinin çalıştığı rapor edilir. İspanya'nın zenginleştiğini gören Avrupalılar Amerika'ya ulaşmak için her imkânı kullanırlar.

Yeni keşfedilen kıyılardan Avrupa'ya Morina Balığı (cod) ticareti yapılır. İngiltere bu vesileyle Amerika'da işgale başlar, Fransa'da geri kalmaz.

Hollanda doğuya doğru yayılmaya yeni ticaret kolonileri kurmaya başlar. Özellikle Endonezya bölgesinde etkili olur. Bu bölgelere İngilizlerin sömürge faaliyetleri 17.yy'de başlar ve Hollanda ile rekabet bir süre sonra çatışmaya dönüşür.

İngilizlerin bölgeye yerleşmesi 18 ve 19.yy'da devam eder.

Bu tarihi süreç turizme de çok önemli etki yapar, ticaret ve turizm bir arada devam eder, bazen ticaret turizmin, bazen turizm ticaretin yapılmasını sağlar. Bu iki durum sürekli birbirini tamamlar. Turizmin tarihide ticaretin tarihi kadar eskidir. İlk geziler dini ve ticari gezilerdir. Modern anlamda ilk turizmin M.Ö 4000 yılında başladığı kabul edilse de bundan öncede sağlık, din, ihtiyaç, zorunlu göç ve mal ticareti nedeniyle yer değiştirme hareketleri vardır.

Ticaretin olduğu yerde ödeme vardır. İlk ödeme yöntemleri bugünde kullanmış olduğumuz peşin ve açık hesap (veresiye, mal mukabili) gibi basit yöntemlerdir. Uzun seyahat gerektiren ticaretin yapılması ve turizm ile birlikte nakit ve altın taşımayı gerektirmeyen bir başka ödeme yöntemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ödeme yönteminde para sahibi kişiler paralarını o dönem güven kurumlarına (bankalar, dini mabetler) bırakıyor, karşılığında bir mektup alıyorlardır. Bu mektuba "Travellers' Letter of Credit" deniliyordu. Bu mektubu alan kişi seyahat ettiği yerlerde bu mektubu ilgili kurumun şubesine veya anlaşmalı olduğu muhabinine ibraz ediyor, ödenmesini istediği tutarı kısmi veya tamamen talep edebiliyordu. Ödenen kısım orijinal mektubun üzerine işleniyor, eğer bakiye kalmışsa orijinal mektup ibraz edene iade ediliyordu. Bu yöntem kişileri para taşıma yük ve tehlikelerinden korurken ayrıca kullanımda pratiklik sağlıyordu. Daha sonra bu yöntem ticaret için ayrı turizm için ayrı kullanılmaya başlandı. Ticaret için kullanılanına "Akreditif" ("Letter of Credit, Documentary Credit"), turizm için kullanılan formu "Seyahat Çeki" ("Travellers' Check") olarak adlandırılmaktadır. Bugün ticaret için vazgeçilmez olan "Akreditif" çok önemli bir ödeme yöntemi ve turizmin ticaret dünyasına bir hediyesidir.

AKREDİTİFİN KISA TARİHİ

Akreditif deyimini ilk olarak 18.yüzyılda "Traveller's Letter of Credit" olarak, dışarıya giden ve yanlarında güvenlik nedeniyle para taşımak istemeyen tacir ve gezginlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan organizasyon için kullanıldığı görülür. Buna göre akreditif talebinde bulunan kimseler talep ettikleri limit kadar bankalarına para veya karşılık yatırırlardı. Bankaları da buna karşılık bir bedelin tamamen acente, şube veya muhabinleri nezdinde ihtiyaç halinde ödenmek üzere mektup formunda kredi anlamına gelen bir mektup düzenlerlerdi. Buna akreditif denilirdi. Bir başka deyişle, Akreditif, bir kredi mektubudur, duruma göre belgesiz (clean credit) veya belgeli (documentary credit) anlamına gelirdi. Akreditifi düzenleyen bankalar akreditifte müşterilerinin itibarlı ve değerli olduklarını, taleplerinin şereflendirilebileceğini (honor) yani ibrazlarının karşılanabileceğini belirterek ayrıca bir nüshasını şube, acente veya muhabin bankalarına gönderirlerdi.

Akreditifi elinde bulunduran kişi ihtiyaç halinde elindeki akreditif metni ile akreditif düzenleyen bankanın şube, acente veya muhabin bankasına müracaat ederek talepte bulunurdu. Talebi alan banka akreditif kontrol eder ve tespitleri yaptıktan sonra müracaat eden kimseye talep ettiği bedeli öder ve akreditif metninin arkasına işlerdi. Ödenecek tutar ve masraflar için Amir Bankanın üzerine poliçe keşide edilirdi, üzerine poliçe keşide edilen Amir Banka (Amir banka) nezdindeki karşılıktan bir bedeli şube, acente veya muhabin bankasının talimatına uygun olarak öderdi.

Bu ilk akreditifler mektup formunda idiler. Akreditif metninde akreditifin maksimum tutarı ve vadesi belirtilirdi. Ayrıca ödeme yapacak tarafın Amir Bankandan nasıl ramburse olacağına ilişkin yöntem de akreditif metninde yer alırdı. Akreditife istinaden ödeme yapan şube, acente veya muhabin banka daha sonra işlem yapacak olan tarafın akreditifin bakiyesini görebilmesi için akreditif

metninin üzerine veya arkasına yaptığı ödemeyi ve kalan bakiyeyi kaydederdi, böylece müteakip ödemeler son bakiye esas alınarak yapılırdı.

Akreditifin orijinali devamlı olarak müşteride kalırdı, ödeme talep eden kişinin (Lehtar) mutlaka akreditifin orijinalini ödeme talep ettiği şube, acente veya muhabire ibraz etmesi gerekirdi. İlk olarak 1840'larda Londra'da bankalar arasında dış ticaret işlemleri ile ilgili olarak kullanıldı. Akreditif metinlerinin modern yapıya geçişleri 19.yüzyılın başlarına rastlar.

Yukarıda belirtilen tarihten sonra tacirler arasında mal hareketleriyle ilgili olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Mal hareketleriyle ilgili belgeler akreditife girmeye başladı. Yabancı ülkelere mal gönderen veya tanımadıkları yabancı yerlerden mal alan tacirler malı temsil eden belgeler karşılığında ödeme sağlama rahatına kavuştular. Bir dükkândan mal almaya benzemeyen bu karışık yapıyı böyle bir organizasyonla aştılar. Akreditif dışında başka ödeme yöntemleri de geliştirildi, fakat her zaman akreditif, avantajları, güvenceleri ve organizasyonu ile tercih edilen bir ödeme yöntemi olarak kaldı. Bu konuda tarafların hayatını kolaylaştırmak amacıyla hareket eden ICC (International Chamber of Commerce) tarafından ilk olarak 1933 yılında UCP (Uniform Rules and Practices for Documentary Credits) olarak adlandırılan bir dizi kurallar oluşturularak yayınladı ve dış ticaret faaliyetinde bulunan tarafların kullanımına sunuldu. Tüm dünyada yeknesaklık sağlayan bu kurallar sayesinde akreditifin kullanımı daha rahat bir hale geldi. Ticari ve teknolojik gelişmelerin paralelinde zaman zaman revize edilen kurallar ile akreditifin kullanımı günümüzde de aynı güvence ile devam etmektedir.

Abdurrahman Özalp

ICC Türkiye Bankacılık Komisyon başkanı